

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ДЕЛІКТ, ЩО ПОСЯГАЄ НА БЕЗПЕКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А.

ВСТУП

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави¹.

Не дивлячись на це, щороку на території України реєструються злочини, пов'язані із торгівлею людьми, які прямо посягають на перелічені вище соціальні цінності та, тим самим, заподіюють значної шкоди внутрішньому безпековому середовищу.

Враховуючи значний ступінь суспільної небезпеки злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, та їх достатню розповсюдженість, держава в особі її правоохоронних органів повинна вживати ефективних заходів із протидії цим кримінальним правопорушенням. При цьому саме напрям запобігання як складова протидії злочинам та кримінальним проступкам повинен виступати в якості пріоритетного вектору їх роботи².

Одним з головних чинників, що негативно впливає на динаміку поширення торгівлі людьми виступають проблеми соціально-економічного характеру. У багатьох випадках особи стають потерпілими від торгівлі людьми через скрутне фінансове становище або складні життєві ситуації. Відповідний стан підвищує рівень віктимізації громадян та робить з них зручну «мішень» для кримінальних правопорушників, які спеціалізуються на вчиненні відповідних актів делінквентної поведінки.

У 2014 р. російська федерація розпочала гібридну війну проти нашої держави, яка супроводжувалась незаконною анексією АР Крим,

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

² Березняк В. С. Роль наставництва у підготовці працівників Національної поліції. Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 берез. 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 330.

окупацією окремих територій Донецької та Луганської областей. Відповідні події стали потужним детермінантом поширення торгівлі людьми, адже вказані події призвели до того, що: 1) ряд громадян опинились на окупованих територіях, де панує беззаконня; 2) значна кількість осіб була змушена залишити свої домівки та роботу; 3) знизився рівень добробуту громадян тощо.

З початком широкомасштабної війни, яку сусідня терористична країна розпочала проти нашої Батьківщини у лютому 2022 р., проблема торгівлі людьми набрала нових обертів, адже вона апіорі підвищила рівень віктимності українців, чим не соромляться користуватись зловмисники.

Проблемі поширення торгівлі людьми приділяли свою увагу у наукових працях такі вчені, як А. В. Андрушко, М. І. Бажанов, М. Г. Вербенський, А. А. Вознюк, Н. А. Гураленко, Л. О. Данильчук, І. М. Копотун, Т. С. Коханюк, В. М. Куц, Я. Г. Лизогуб, І. І. Митрофанов, Д. О. Негодченко, А. М. Орлеан, О. С. Стеблинська, О. О. Титаренко, В. В. Топчій, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. В. Чумак, С. І. Шевченко, О. С. Юнін та ін.

Без сумніву, праці перелічених вчених заклали надійний фундамент для розвитку наукових положень та практичних рекомендацій щодо вироблення основних напрямів запобігання та протидії торгівлі людьми. Водночас, більшість наукових праць були підготовлені до початку широкомасштабної війни, яка створює низку складнощів та проблем, що заважають досягати поставлених цілей у цьому напрямі.

Враховуючи викладене виникає нагальна потреба дослідження питання торгівлі людьми як делікту, що посягає на безпекове середовище³.

1. Нормативні засади запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми

Торгівля людьми – глобальна проблема, яка охоплює всі країни світу. Для її подолання держави-члени ООН та неурядові організації щороку докладають значних зусиль в різних напрямках запобігання та

³ Березняк В. С., Шаблістий В. В., Каторкін Р. А. Кримінологічні аспекти деліктої поведінки дітей в Україні / Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2023. P. 80. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7882/16460-1>.

протидії злочинності⁴. Фундаментом у цій роботі виступає законодавство, яке дозволяє ефективно реалізовувати на практиці механізми боротьби з торгівлею людьми. Розглянемо детальніше основні міжнародні та внутрішні нормативно-правові акти у сфері запобігання та протидії злочинності.

Одним з головних міжнародних нормативно-правових актів, що забезпечує захист основоположних прав та свобод людини і громадянина виступає Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року⁵. Відповідно до ст. 4 цього документа, ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах⁶.

Таким чином, всі держави-члени ООН (на сьогоднішній день налічується 193 таких країн) повинні дотримуватись положень «Загальної декларації прав людини» та докладати зусиль із запобігання та протидії торгівлі людьми. Водночас, вказаний документ лише окреслює недопустимість такої поведінки, проте не розкриває зміст поняття «торгівля людьми», її основні форми, заходи запобігання тощо. Крім того, положення «Загальної декларації прав людини» торкаються різних сфер суспільних відносин, серед яких проблема торгівлі людьми займає лише незначну частку⁷.

Спеціальним міжнародним актом, що спрямований саме на вирішення окресленої вище проблеми виступає Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року (далі – Протокол).

Саме у Протоколі розкривається дефініція торгівлі людьми. Так, відповідно до п. «а» ст. 3 торгівля людьми – це здійснювані з метою

⁴ Березняк В. С. Функції та принципи інституту екстрадиції: поняття і ознаки. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право»*. 2014. Вип. 2. С. 321.

⁵ Каторкін Р. А. Історико-правовий нарис кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу на землях сучасної України в період XVI-XIX століть. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 201.

⁶ Загальна декларація прав людини: резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

⁷ Каторкін Р. А. Кримінально-правове забезпечення призову на строкову військову службу, військової служби за призовом осіб офіцерського складу в Україні у XX столітті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 288.

експлуатації вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів⁸.

Таким чином, метою торгівлі людьми є експлуатація, визначення якої розкривається у вказаній вище нормі.

Діяння у виді торгівлі людьми може реалізовуватись у таких формах: вербування, перевезення, передача, приховування або одержання. При цьому, п. «а» ст. 3 Протоколу передбачає, що для кваліфікації дій винного в якості торгівлі людьми, суб'єкт злочину повинен застосувати хоча б один з перелічених заходів впливу (шляхом застосування фізичної сили або реальної погрози її застосування, застосування інших видів примусу (наприклад, психологічного), викрадення, шахрайство, обман тощо).

Цікавими виглядають положення ст. 5 «Криміналізація». Так, у ч. 1 цієї норми зазначається, що кожна держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати в якості кримінально караних діяння, зазначені у статті 3 цього Протоколу, коли вони вчиняються навмисно⁹.

Зауважимо, що відповідно до ст. 5 згаданого документа, кожна держава-член ООН на законодавчому рівні повинна криміналізувати діяння у виді торгівлі людьми. При цьому, зазначений обов'язок поширюється лише на випадки, коли суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу (водночас, така вказівка не свідчить про заборону криміналізації діяння у виді торгівлі людьми, вчиненого з необережності).

Нагадаємо, відповідно до чинного законодавства України, у випадку вчинення діяння у виді торгівлі людьми дії суб'єкта кримінального

⁸ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

⁹ Shevchenko S., Sidorenko N. E-government and ICT as instruments of corruption prevention in the context of the global trend of public service transparency. *Public administration aspects* 8.5. 2020. P. 77.

правопорушення кваліфікуються за ст. 149 КК України «Торгівля людьми».

Ст.ст. 10–13 Протоколу передбачають низку заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, серед яких:

– обмін інформацією (стосовно осіб, які притягались до відповідальності за вчинення діянь, пов'язаних із торгівлею людьми, засобів і методів, що застосовують злочинці для реалізації злочинних намірів тощо) та якісна підготовка кадрів (правоохоронних органів, міграційних тощо);

– заходи прикордонного контролю – як зазначалося, торгівля людьми – явище глобальне. У багатьох випадках торгівля людьми пов'язана з діяльністю злочинних угруповань, що діють на території двох або більше держав, тому ефективний прикордонний контроль – один з найкращих чинників протидії торгівлі людьми;

– надійність документів і їхній контроль – видача державою документів з високим ступенем захисту та надійний облік відповідних документів суттєво знижують ризики негативної динаміки поширення торгівлі людьми;

– законність і дійсність документів¹⁰.

В Україні реалізація більшості з перелічених заходів повністю або частково підпадає під компетенцію правоохоронних органів системи МВС України, що свідчить про їх виняткову важливість в питанні протидії торгівлі людьми¹¹.

Отже, «Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності», є одним з центральних міжнародних документів, спрямованих на протидію торгівлі людьми.

Важливу роль у запобіганні торгівлі людьми відіграє ще один міжнародний документ – Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. Зауважимо, що в Україні цей документ ратифіковано Законом України від 21.10.2010 № 2530-VI.

Ст. 4 Конвенції розкриває низку дефініцій, більшість з яких спроектовано зі змісту згаданого вище Протоколу. При цьому, п. «е»

¹⁰ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

¹¹ Шевченко С. І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. С. 81.

цієї норми визначає зміст поняття «жертва» – будь-яка фізична особа, що є об'єктом торгівлі людьми¹².

Розкриття названої категорії дозволяє не тільки правильно інтерпретувати положення Конвенції, але і інших суміжних міжнародних та вітчизняних актів у сфері протидії торгівлі людьми.

Зміст Конвенції є близьким до Протоколу, проаналізованого вище. Водночас, перший міжнародний документ містить окремі цікаві ідентичні норми. Так, наприклад, заслуговують на увагу положення ст. 6 «Заходи знеохочення попиту». У цій нормі наголошено на важливості життя або посилення законодавчих, адміністративних, освітніх, соціальних, культурних або інших заходів, спрямованих на знеохочення попиту на торгівлю людьми¹³.

Як відомо, одним з головних законів ринку є правило про те, що попит породжує пропозицію. Відтак, цілком логічно, що для подолання явища торгівлі людьми необхідно позбутися попиту на цей вид суспільно небезпечних «послуг»¹⁴.

У ст. 6 Конвенції наголошено на важливості проведення таких заходів, спрямованих на знеохочення попиту на торгівлю людьми:

а) дослідження найліпших практик, методів та стратегій¹⁵ – перш ніж приймати вітчизняні підзаконні акти за цим напрямом кримінологічної роботи, важливо проаналізувати зарубіжний досвід розроблення та реалізації схожих документів. Такий аналіз дозволить приймати найбільш ефективні стратегії протидії торгівлі людьми. При цьому наведена теза може поширюватись і на законодавчі акти у сфері запобігання торгівлі людьми (наприклад, норми законів про кримінальну відповідальність);

б) підвищення усвідомлення відповідальності й важливої ролі засобів масової інформації та громадянського суспільства у визначенні

¹² Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

¹³ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

¹⁴ Sydorova, E., Yunin, O., Zhuravlov, D., Fomenko, A., & Shevchenko, S. (2022). Historical prerequisites for the formation of the foundations of the modern humanitarian policy of Ukraine. *Amazonia Investiga*. № 11 (58). P. 29. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.58.10.3>

¹⁵ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

попиту як однієї з корінних причин торгівлі людьми¹⁶ – засудження відповідного акту деліктної поведінки суспільством призводить до того, що кількість потенційних кримінальних правопорушників суттєво знижується (при цьому не тільки «продавців», але і «покупців»). Особлива роль як «голосу суспільної думки» у цьому питанні належить ЗМІ;

с) цільові інформаційні кампанії, що залучають, у відповідних випадках, *inter alia*, державні установи й тих, хто визначає політику;

д) запобіжні заходи, у тому числі освітні програми для хлопців і дівчат під час навчання в школі, які наголошують на неприпустимому характері дискримінації за ознакою статі й згубних наслідках такої дискримінації, важливості гендерної рівності, а також гідності й недоторканості кожної людини¹⁷ – саме школа – осередок формування з людини індивіда, тому важливо під час навчання докладати зусиль на роз'яснення дитині принципів гуманізму та поваги до особи, рівності, поваги, законслухняності тощо¹⁸. У випадку реалізації цього напрямку роботи майбутні покоління априорі будуть ставитись до торгівлі людьми як до архаїчного прикладу варварства, якому немає місця у сучасному цивілізованому світі.

Центральним вітчизняним актом у сфері протидії торгівлі людьми є Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми». Проаналізуємо детальніше основні положення цього нормативно-правового акта. Відповідно до ст. 1, торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином¹⁹.

¹⁶ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Шаблистий В. В. Проблеми кримінально-правової охорони суспільних відносин. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2010. Випуск 8. С. 123.

¹⁹ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

З викладеного можна зробити висновок, що сформована законодавцем дефініція базується на положеннях проаналізованих вище Протоколу та Конвенції. Окремо додамо, що угода про здійснення акту торгівлі людьми може бути закріплена як усно, так і письмово.

У ст. 4 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» зазначається, що основними напрямками державної політики у сфері протидії торгівлі людьми є:

1) попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту²⁰.

У роботі правоохоронних органів (у тому числі правоохоронних органів системи МВС України) саме цей напрям роботи має стати пріоритетним, адже робота «на випередження» (виявлення та своєчасне усунення детермінантів торгівлі людьми, індивідуальна та віктимологічна профілактика тощо) дозволяє уникнути самих актів вчинення діянь, пов'язаних із торгівлею людьми, а отже – відвернути суспільну небезпеку та не допустити настання суспільно небезпечних наслідків²¹.

2) боротьба із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, шляхом виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, причетних до скоєння злочину, притягнення їх до відповідальності²²

Крім безпосереднього застосування заходів державного примусу до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, цей напрям роботи також здійснює і профілактичну функцію, адже демонструє потенційним злочинцям невідворотність покарання. Враховуючи це, особа з антисоціальною установкою двічі подумає, перш ніж здійснити акт протиправної діяльності.

3) надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг, впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми²³.

²⁰ Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

²¹ Шаблюстий В. В. Реальність як обов'язкова ознака погрози вбивством та особливості її встановлення органами внутрішніх справ. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Спеціальний випуск № 1. С. 32.

²² Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

²³ Ibid.

Україна – правова держава, тому забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини – пріоритетний напрям її політики.

Зауважимо, що на виконання вимог вказаних нормативно-правових актів, в Україні діяння у виді торгівлі людьми є кримінально каранним. Кримінальна відповідальність за вчинення цього діяння передбачена ст. 149 КК України.

Крім законодавчих актів, наразі існує значна кількість підзаконних вітчизняних актів, спрямованих на протидію торгівлі людьми. Зокрема, до їх числа можна віднести:

- Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 783;

- Порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 417;

- Порядок виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2012 № 660;

- Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 № 496-р;

- Інструкція зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми, затверджена наказом Міністерства соціальної політики України та Міністерства внутрішніх справ України від 11.01.2016 № 4/5.

Наведений вище перелік не є вичерпним, а лише вказує основні законодавчі та підзаконні акти, що регулюють питання запобігання та протидії торгівлі людьми.

2. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з торгівлею людьми

Ефективне запобігання будь-якому кримінальному правопорушенню неможливе без вивчення особи кримінального правопорушника²⁴. Визначення типового портрету особи, яка вчиняє той чи інший вид злочину або кримінального проступку дозволяє встановити відповідні тенденції, та, як наслідок, врахувати їх під час формування

²⁴ Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Київ : Ваіте, 2018. С. 83.

стратегії із протидії відповідним актам протиправної поведінки²⁵. Так, наприклад, визначення віку та ступеня освіти може допомогти скоригувати певні освітні процеси та, як наслідок, побороти детермінанти вчинення тих чи інших кримінальних правопорушень.

Зрозуміло, що у такому контексті важливо надати кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення у виді торгівлі людьми (ст. 149 КК України)²⁶.

У розрізі питання кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє злочин або кримінальний проступок науковці, як правило, розкривають певні групи ознак²⁷. Як слушно зазначає І. Г. Богатирьов, особі злочинця притаманна система ознак і властивостей, що визначають її як людину, яка вчинила злочин. Будучи різновидністю особи взагалі, особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіту, соціальний статус тощо), а також властиві лише їй ознаки, які виражають характер і ступінь її суспільної небезпеки²⁸.

У більшості випадків ознаки особи кримінального правопорушника прийнято диференціювати на соціально-демографічні; кримінально-правові; соціально-рольові. В окремих випадках вчені розкривають також морально-психологічні ознаки²⁹, втім така практика, як правило, застосовується в розрізі кримінологічної характеристики особи, яка вчинила окремі види злочинів або кримінальних проступків (наприклад, під час характеристики особи, яка вчинила шахрайство з огляду на наявність у зазначеної категорії (в більшості випадків) високого рівня інтелекту та артистичних здібностей, що допомагають їй вводити потерпілого в оману).

Проаналізуємо соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з торгівлею людьми. Як зазначає І. Г. Богатирьов, соціально-демографічні ознаки охоплюють стать, вік, освіту, місце

²⁵ Buletsa S., Drozd O., Yunin O., Mohilevskiy L. Medical error: civil and legal aspect. *Georgian medical news*. 2018. № 3 (276). P. 156. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23514>.

²⁶ Rufanova Viktoriia, Shablysty Volodymyr, Spilnyk Serhiy, Sydorenko Nataliia, Mozol Stanislav. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*. Volume 11. Issue 53: May, 2022. P. 221.

²⁷ Шаблістий В. В., Якименко Л. Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань : монографія. Дніпро : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. С. 38.

²⁸ Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ : Дакор, 2018. С. 80.

²⁹ Ibid.

народження і проживання, громадянство та інші відомості демографічного характеру³⁰.

Для розкриття цієї групи ознак особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з торгівлею людьми, скористаємось офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора України (далі – Офіс ГПУ) та Державної судової адміністрації за період з 2018 по 2023 рр. (включно)³¹.

Синтезуючи дані Офісу ГПУ за період з 2018 по 2022 рр.³² соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми, можна диференціювати на такі категорії:

I. Гендерна складова: 1) жіноча стать – 40 осіб; 2) чоловіча стать – 64 особи.

II. Громадянство: 1) громадяни України – 88 осіб; 2) громадяни інших держав – 15 осіб; 3) апатриди – 1 особа.

III. Вік: 1) від 18 до 28 років – 32 особи; 2) від 29 до 39 років – 41 особа; 3) від 40 до 54 років – 25 осіб; 4) від 55 до 59 років – 2 особи; 5) від 60 років – 4 особи.

IV. Освіта: 1) повна вища або базова вища (вища і передвища) – 24 особи; 2) професійно-технічна – 13 осіб; 3) повна загальна середня та базова загальна середня (базова середня та профільна середня) – 62 особи; 4) початкова загальна або відсутня освіта – 5 осіб.

На підставі викладеного можна сформувати такі типові соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми (керуючись офіційними статистичними даними Офісу ГПУ за період з 2018 по 2022 рр.): особа чоловічої статі (64 особи зі 104), громадянин України (88 осіб) у віці від 29 до 39 років (41 особа), яка має базову середню або профільну середню освіту.

Узагальнюючи дані Державної судової адміністрації за період з 2018 по 2022 рр. соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми, можна диференціювати на такі категорії³³:

I. Гендерна складова: 1) жіноча стать – 42 особи; 2) чоловіча стать – 79 осіб.

³⁰ Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник /заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ : Дакор, 2018. С. 80.

³¹ Каторкін Р. А. Суб'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 190.

³² Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора* : офіційний вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.

³³ Судова статистика. *Судова влада України* : офіційний вебсайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

II. Громадянство: 1) громадяни України – 102 осіб; 2) громадяни інших держав – 19 осіб;

III. Вік: 1) від 16 до 18 років – 2 особи; 2) від 18 до 25 років – 21 особа; 3) від 25 до 30 років – 28 осіб; 4) від 30 до 50 років – 58 осіб; 5) від 50 до 65 років – 11 осіб; 6) від 65 років – 1 особа.

IV. Освіта: 1) повна вища – 17 осіб; 2) базова вища – 12 осіб; 3) професійно-технічна – 17 осіб; 4) повна загальна середня – 48 осіб; 5) базова загальна середня – 23 особи; 6) початкова – 2 особи; 7) відсутня освіта – 2 особи.

На підставі викладеного можна визначити такі типові соціально-демографічні ознаки засудженої за торгівлю людьми особи (керуючись офіційними статистичними даними Державної судової адміністрації за період з 2018 по 2022 рр.): особа чоловічої статі (79 осіб зі 121), громадянин України (102 особи) у віці від 30 до 50 років (58 осіб), яка має повну загальну середню освіту.

Таким чином, типові соціально-демографічні ознаки засудженої за торгівлю людьми особи за період з 2018 по 2022 рр. (дані Державної судової адміністрації) майже повністю збігаються з типовими соціально-демографічними ознаками виявлених осіб, які вчинили зазначений акт деліктної поведінки (дані Офісу ГПУ). Водночас, інформація, що міститься у звітах Офісу ГПУ передбачає менш широкий діапазон віку кримінальних правопорушників, що дозволяє більш точно сформувати кримінологічний портрет³⁴.

Проаналізуємо соціально-рольові ознаки особи, яка вчиняє злочин у виді торгівлі людьми. Як зазначає І. Г. Богатирьов, соціально-рольові ознаки розкривають функції індивіда, обумовлені його становищем у системі суспільних відносин, належністю до певної соціальної групи, взаємодією з іншими людьми та організаціями у різних сферах життя (робітник чи службовець, рядовий виконавець чи керівник, неодружений чи глава сім'ї, працездатний чи непрацездатний, безробітний тощо). Ці ознаки вказують на місце і значимість особи у соціумі, на ролі, яким вона надає перевагу, на що спрямована її соціальна орієнтація³⁵.

Узагальнюючі статистичні дані за період з 2018 по 2022 рр., розміщені на офіційному вебсайті Офісу ГПУ, маємо таку диференціацію

³⁴ Anisimov, D. O., & Shablistiy, V. V. (2021). Doping as a global problem of the 21st century on account of its illegal influence on the results of official sports competitions. *Wiadomości lekarskie*. Volume lxxiv. Issue 11. Part 2. P. 3092. DOI: <https://doi.org/10.36740/WLek202111239>. DOI: <https://doi.org/10.36740/WLek202111239>

³⁵ Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник /заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ : Дакор, 2018. С. 81.

виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. 149 КК України, за заняттями: 1) працездатні, які на момент вчинення злочину офіційно не працювали і не навчались – 77 осіб; 2) безробітні – 7 осіб; 3) студенти закладів освіти – 1 особа; 4) діяльність суб'єктів не зазначена – 19 осіб.

Більш інформативними у контексті розкриття соціально-рольових ознак вбачаються звіти Державної судової адміністрації³⁶. Так, синтезувавши дані за період з 2018 по 2022 рр. отримуємо таку диференціацію за ознакою занять на момент вчинення злочину: 1) робітники – 8 осіб; 2) безробітні – 2 особи; 3) студенти закладів освіти – 4 особи; 4) приватні підприємці – 5 осіб; 5) пенсіонери (у тому числі особи з ознаками інвалідності) – 3 особи; 6) працівники господарських товариств – 2 особи; 7) працездатні, які на момент вчинення злочину у вигляді торгівлі людьми не мали офіційного місця працевлаштування та (або) навчання; 8) «інші категорії» – 15 осіб.

Наведені вище результати дозволяють стверджувати те, що більшість осіб, які вчинили торгівлю людьми, на момент вчинення кримінального правопорушення були працездатними, які не працювали та не навчались.

Отже, проаналізувавши соціально-демографічні та соціально-рольові ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми, розкриємо кримінально-правові ознаки. Кримінально-правові ознаки – це не тільки дані про склад вчиненого злочину, а й про спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, види співучасті (виконавець, організатор, підбурювач, пособник), інтенсивність кримінальних проявів, наявність судимості тощо³⁷.

На основі аналізу звітів Офісу ГПУ за період з 2018 по 2022 рр. можна диференціювати кримінально-правові ознаки особи, яка вчиняє торгівлю людьми на такі категорії:

I. За співучастю (діяли у складі групи або одноособово): 1) вчинили злочин одноособово – 63 особи; 2) вчинили злочин у складі групи – 41 особа (16 з них у складі організованої групи або злочинної організації).

II. За наявністю або відсутністю незнятої чи непогашеної судимості: 1) не мали незнятої чи непогашеної судимості – 100 осіб; 2) мали незняту і непогашену судимість – 4 особи.

³⁶ Шаблистий В. В., Александрова А. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. С. 8.

³⁷ Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ : Дакор, 2018. С. 81.

Всі кримінальні правопорушники на момент вчинення злочину перебували у тверезому стані.

Таким чином, найбільш типовими кримінально-правовими ознаками особи, яка вчиняє торгівлю людьми (за даними Офісу ГПУ за період з 2018 по 2022 рр.), є такі: особа, яка вчинила злочин одноособово, не мала незнятої і непогашеної судимості, перебувала у тверезому стані.

На підставі аналізу даних Офісу ГПУ за період з 2018 по 2022 рр. можна сформуванати таку кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє злочини, пов'язані з торгівлею людьми: раніше не судимий громадянин України чоловічої статі, який вчинив злочин одноособово у віці від 29 до 39 років, має базову середню (або профільну середню) освіту, працездатний, який на момент вчинення злочину не мав офіційного місця працевлаштування або навчання. Злочин вчинив у тверезому стані.

Аналіз звітів Державної судової адміністрації за період з 2018 по 2022 рр. дозволяє диференціювати кримінально-правові ознаки особи, яка вчинила торгівлю людьми, на такі категорії:

I. За співучастю (діяли у складі групи або одноособово): 1) вчинили злочин одноособово – 67 осіб; 2) вчинили злочин у складі групи – 54 особи (12 з них у складі організованої групи або злочинної організації).

II. За наявністю або відсутністю незнятої чи непогашеної судимості: 1) не мали незнятої чи непогашеної судимості – 113 осіб; 2) мали незняту і непогашену судимість – 8 осіб.

Отже, можна зробити висновок, що кримінально-правові ознаки особи, яка вчинила злочин у виді торгівлі людьми у період з 2018 по 2022 рр. (дані Офісу ГПУ), та особи, засудженої за вчинення злочину, передбаченого ст. 149 закону про кримінальну відповідальність, у період з 2018 по 2022 рр. (дані Державної судової адміністрації) збігаються: особа, яка діяла одноособово та на момент вчинення злочину не мала судимостей. Кримінальне правопорушення вчинила у тверезому стані.

Підсумовуючи викладене вище можна сформуванати такий портрет особи, яка вчинила злочин у вигляді торгівлі людьми (за результатами аналізу звітів Офісу ГПУ³⁸ та Державної судової адміністрації³⁹ за 2018–2022 рр.): працездатний громадянин України чоловічої статі у віці

³⁸ Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора* : офіційний вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchynili-kriminalni-pravororushennya-2>.

³⁹ Судова статистика. *Судова влада України* : офіційний вебсайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

від 29 до 39 років, з повною загальною середньою освітою, який не має офіційного місця працевлаштування або навчання, діє одноособово та не має незнятої і непогашеної судимості. Кримінальне правопорушення вчиняє у тверезому стані.

3. Запобігання злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми

Торгівля людьми – глобальна проблема, яка охоплює всі держави світу. Як зазначалося вище, широкомасштабна війна, яку російська федерація підступно розв'язала проти України у лютому 2022 р., стала потужним детермінантом поширення названих актів делінквентної поведінки. Зокрема, у таких умовах:

- 1) ряд громадян опинилися на тимчасово окупованих державою-терористом територіях;
- 2) зріс рівень віктимізації населення;
- 3) суттєво знизився рівень охорони державного кордону в окремих місцевостях;
- 4) активізувалися транснаціональні злочинні організації.

Перелічені фактори вимагають посилення уваги з боку всіх суб'єктів протидії злочинності до проблеми поширення торгівлі людьми. Для цього вкрай важливо оперативно вжити заходів, спрямованих на запобігання такому акту делінквентної поведінки⁴⁰.

Станом на сьогоднішній день на науковому рівні відсутнє єдине визначення поняття «запобігання злочинності». Проаналізувавши низку наукових позицій із цього питання пропонуємо розглядати під ним один з основних напрямів протидії злочинності, що складається з профілактики, відвернення та припинення злочинів та кримінальних проступків, які ще не були завершені суб'єктом кримінального правопорушення⁴¹.

Ефективне запобігання торгівлі людьми можливе лише за умови консолідації різних суб'єктів протидії злочинності навколо цієї проблеми та реалізації ними низки заходів. Частина таких заходів розкривається у Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 р., схваленої розпорядженням

⁴⁰ Каторкін Р. А. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. *Jurnalul juridic national: teorie si practica: nauково-практичний журнал Республіки Молдова*. 2017. № 6 (28). С. 103.

⁴¹ Запобігання незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами в умовах воєнного стану: метод. рекомендації / кол. авт.: О. С. Юнін, С. І. Шевченко, В. В. Шаблистий, В. С. Березняк та ін. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 33.

Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р. Розглянемо окремі з них детальніше:

1. *Удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми з метою підвищення якості надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми*⁴².

Як відомо, одним з найефективніших засобів запобігання будь-якому виду злочинності є розроблення ефективного законодавства у цій сфері⁴³. Діяння у виді торгівлі людьми визнається в Україні злочином, передбаченим ст. 149 КК України. Останні зміни до цієї норми були внесені ще восени 2018 р., проте у сучасних реаліях (пов'язаних у першу чергу з широкомасштабною війною, яку російська федерація підступно розгорнула проти України) виникає потреба у перегляді та модернізації цієї статті. Так, наприклад, відповідно до ч. 1 примітки до ст. 149 КК України, використання людини у збройних конфліктах – один з різновидів експлуатації у розумінні диспозиції ст. 149 КК України. Цей різновид, згідно з чинною нормою, не розглядається законодавцем в якості кваліфікуючої або особливо кваліфікуючої ознаки торгівлі людьми.

Водночас, вказаний вище різновид експлуатації людини несе підвищену бінарну небезпеку, адже посягає не тільки на такі соціальні цінності, як воля, честь та гідність потерпілого від кримінального правопорушення, але і створює високий рівень суспільної небезпеки для осіб, які представляють одну зі сторін збройного конфлікту.

Наразі відомі випадки, коли російські війська використовують жертв торгівлі людьми для участі останніх у підступній війні, яку розпочала держава-терорист проти України, на боці ворога. Зрозуміло, що у таких умовах рівень суспільної небезпеки торгівлі людьми суттєво збільшується, тому доречним є визначення зазначеної мети в якості особливо кваліфікуючої ознаки злочину, передбаченого ст. 149 КК України.

На підставі викладеного виглядає доречним внесення таких змін до ст. 149 КК України:

1) викладення диспозиції ч. 3 ст. 149 КК України у такій редакції:

⁴² Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.

⁴³ Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Чи має право на існування в Україні покарання у вигляді смертної кари. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип 20. Ч. 1. Т. 4. С. 93.

«Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками, або вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або вчинені з метою використання людини у збройних конфліктах, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки...»

2) виключення з ч. 1 примітки до ст. 149 КК України словосполучення «...використання у збройних конфліктах...».

2. *Затвердження методичних рекомендацій для органів місцевого самоврядування щодо виявлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, в тому числі дітей, осіб без громадянства та внутрішньо переміщених осіб*⁴⁴.

Додамо, що робота із запобігання торгівлі людьми не повинна обмежуватись саме розробкою відповідної науково-методичної бази для органів місцевого самоврядування. Зокрема, рівень ефективності запобігання торгівлі людьми може бути підвищений шляхом розроблення методичних рекомендацій для правоохоронних органів системи МВС України та впровадження їх у практичну діяльність.

У контексті реалізації такого заходу вбачається доречним залучення наукових та науково-педагогічних працівників ЗВО МВС України спільно з практичними працівниками правоохоронних органів системи МВС України⁴⁵ до розробки питання запобігання протидії торгівлі людьми.

3. *Зміцнення / установалення співпраці суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, для забезпечення надійного і швидкого обміну інформацією з метою своєчасного виявлення або попередження злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, та проведення аналізу поточної ситуації (кількість виявлених, попереджених злочинів, притягнення осіб до відповідальності, кількість осіб, повідомлених про підозру у вчиненні злочину, тощо)*⁴⁶.

⁴⁴ Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 р. : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.

⁴⁵ Юнін О. С. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 19.

⁴⁶ Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 р. : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.

Як було вказано вище, запобігання злочинності – складний багатогранний процес, який поєднує у собі діяльність різних суб'єктів протидії злочинності. Відсутність взаємоузгоджених дій призводить до хаотичності, що, у свою чергу, створює сприятливі умови для поширення тих чи інших видів злочинів та кримінальних проступків.

У процесі запобігання торгівлі людьми важливо поєднати зусилля правоохоронних органів та інших органів державної влади, неурядових організацій та громадян⁴⁷. Крім того, у цьому контексті важливу роль відіграє співпраця із зарубіжними партнерами, яка здатна знизити рівень транснаціональної злочинності (наприклад, питання обміну інформації, екстрадиції⁴⁸ тощо).

4. *Здійснення моніторингу ефективності заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, з урахуванням нових викликів, що виникають у відповідній сфері*⁴⁹.

Запобігання будь-якому виду злочинності має супроводжуватись проведенням кримінологічного моніторингу. Отримані внаслідок його проведення результати дозволяють скоригувати заходи протидії, встановити основні детермінанти злочинів та кримінальних проступків, механізм їх впливу тощо.

5. *Проведення інформаційно-просвітницької роботи (соціологічних досліджень та інформаційних кампаній) із залученням громадських об'єднань, засобів масової інформації, а також суб'єктів взаємодії, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, з використанням сучасних каналів комунікації, для підвищення рівня усвідомлення проблеми торгівлі людьми, рівня поінформованості населення, сприяння самоідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми*⁵⁰.

Відповідна робота здійснює бінарний позитивний вплив на динаміку поширення торгівлі людьми:

1) позитивно впливає на свідомість молодого покоління та, як наслідок, знижує ризики обрання ними злочинної моделі поведінки в майбутньому⁵¹;

⁴⁷ Шалгунова С. А., Березняк В. С. Проблемні питання правового визначення терміна «екстрадиція». *Науковий вісник Юридичної академії МВС України*. 2005. № 3 (22). С. 387.

⁴⁸ Березняк В. С. Сучасні погляди на поняття екстрадиція у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 381.

⁴⁹ Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 р. : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація : навч. посіб. / кол. авт. ; ред. А. Є. Фоменко. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. С. 120.

2) знижує рівень віктимності населення.

Важлива роль у реалізації цього заходу належить Національній поліції. Така роз'яснювальна робота може проводитися в індивідуальному порядку під час звернень громадян, під час здійснення поліцейськими поквартирного та подвірного обходу помешкань. Робота зі ЗМІ або виступи перед працівниками підприємств, студентами / учнями навчальних закладів, на зборах місцевої громади сприяє більш широкому охопленню цільових аудиторій⁵².

Окремо зауважимо, що кожен з перелічених заходів відіграє важливу роль. Так, профілактику на індивідуальному рівні доречно проводити з особами, які раніше вчиняли злочини, пов'язані з торгівлею людьми або інші кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи; насильницькі, майнові кримінальні правопорушення тощо⁵³.

Загальна ж профілактика, у свою чергу, допомагає знизити рівень віктимності громадян та позитивно вплинути на свідомість широкого кола осіб.

Під час роз'яснювальної роботи застосовують такі методи:

1) поширення листівок, брошур та інших інформаційних матеріалів серед громадян, які входять до групи ризику;

2) проведення співбесід з громадянами, які планують виїзд за кордон чи до інших регіонів України з різних причин, особливо в пошуках роботи;

3) проведення лекцій для учнів та студентів про торгівлю людьми та / або залучення спеціально підготовлених фахівців з неурядових організацій для проведення таких лекцій;

4) звернення до громадськості через засоби масової інформації (газети, радіо, телебачення)⁵⁴.

Перспективним напрямом запобігання домашньому насильству також вбачається налагодження комунікацій працівниками Національної поліції з членами правління об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, які можуть допомогти виявити криміногенні

⁵² Протидія торгівлі людьми: посібник для дільничних інспекторів міліції. Київ, 2012. С. 25. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/7/93271.pdf>.

⁵³ Lukina T., Shevchenko S., Shulga N. et al. State educational policy for ensuring the quality of pedagogy: global trends and Ukrainian experience. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*. 2021. № 11 (1). P. 38.

⁵⁴ Протидія торгівлі людьми: посібник для дільничних інспекторів міліції. Київ, 2012. С. 25. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/7/93271.pdf>.

елементи; нейтралізувати детермінанти кримінальних правопорушень⁵⁵.

У розрізі запобігання торгівлі людьми важливо також наголосити на тому, що основним детермінантом цієї групи кримінальних правопорушень виступають соціально-економічні негаразди. Відсутність достатньої фінансово-матеріальної бази підштовхує громадян на пошуки у короткі терміни шляхів вирішення цієї проблеми чим, як правило, і користуються торговці людьми.

Війна суттєво загострила згадану категорію проблем, тому для зниження рівня впливу зазначеного детермінанта на динаміку поширення торгівлі людьми держава повинна передбачити додаткові соціальні гарантії для осіб, які постраждали від воєнної агресії російської федерації. У зв'язку із цим важливим напрямом запобігання торгівлі людьми є *закладення у державному бюджеті на 2024 р. додаткових коштів, спрямованих на допомогу внутрішнім переселенцям; особам, які через війну втратили годувальників; особам, які внаслідок бойових дій втратили житло тощо.*

Окремо зауважимо, що реалізація перелічених вище заходів здатна суттєво вплинути на динаміку поширення торгівлі людьми. Водночас, запропоновані напрями діяльності не є вичерпними, а дієвість їх впливу на зазначену проблему залежить від рівня комунікації суб'єктів протидії злочинності⁵⁶.

ВИСНОВКИ

Торгівля людьми – проблема, яка поширюється на всі держави світу. В умовах широкомасштабної війни, яку у лютому 2022 р. держава-терорист розпочала проти України, ця проблема набирає нових обертів, адже створює сприятливі умови для поширення вказаного акту деліктної поведінки.

Основними документами у сфері запобігання торгівлі людьми виступають: міжнародні нормативно-правові акти (серед яких головну роль відіграють Загальна декларація прав людини, Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації

⁵⁵ Юнін О. С. Переваги та недоліки об'єднання співвласників багатоквартирного будинку як однієї з форм управління багатоквартирними будинками. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 31–37.

⁵⁶ Каторкін Р. А. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Шаблістого. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. С. 38.

Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. тощо), Закон України «Про протидію торгівлі людьми» та інші вітчизняні законодавчі та підзаконні акти. В Україні діяння у виді торгівлі людьми визнано злочином, який передбачений ст. 149 КК України.

За результатами аналізу звітів Офісу ГПУ та Державної судової адміністрації за період з 2018 по 2022 рр. можна сформувати такий кримінологічний портрет особи, яка вчиняє торгівлю людьми: працездатний громадянин України чоловічої статі у віці від 29 до 39 років, з повною загальною середньою освітою, який не має офіційного місця працевлаштування або навчання, діє одноособово та не має незнятої і непогашеної судимості. Кримінальне правопорушення вчиняє у тверезому стані.

Найбільш перспективними напрямками запобігання торгівлі людьми є: удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми (зокрема, внесення змін до ст. 149 КК України), розробка науково-методичних праць для правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування, проведення інформаційно-роз'яснювальних кампаній, посилення співпраці між всіма суб'єктами протидії злочинності тощо.

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячено розгляду проблеми поширення торгівлі людьми в Україні. Зазначається, що війна стала потужним детермінантом поширення торгівлі людьми в Україні.

У дослідженні розкриваються нормативно-правові засади запобігання торгівлі людьми. Наголошено, що за вчинення такого суспільно небезпечного діяння в Україні передбачена кримінальна відповідальність (ст. 149 КК України).

Сформовано кримінологічний портрет особи торговця людьми: працездатний громадянин України чоловічої статі у віці від 29 до 39 років, з повною загальною середньою освітою, який не має офіційного місця працевлаштування або навчання, діє одноособово та не має незнятої і непогашеної судимості. Кримінальне правопорушення вчиняє у тверезому стані.

Зроблено спробу висвітлення найбільш ефективних напрямків запобігання торгівлі людьми в Україні. Запропоновано внести зміни до ст. 149 КК України шляхом віднесення мети у виді використання людини у збройних конфліктах до числа особливо кваліфікуючих ознак торгівлі людьми.

Література

1. Березняк В. С. Роль наставництва у підготовці працівників Національної поліції. Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 берез. 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 330–331.

2. Березняк В. С. Сучасні погляди на поняття екстрадиція у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 374–383.

3. Березняк В. С. Функції та принципи інституту екстрадиції: поняття і ознаки. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право»*. 2014. Вип. 2. С. 320–325.

4. Березняк В. С., Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Кримінологічні аспекти деліктної поведінки дітей в Україні / Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs) : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2023. P. 79–102. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7882/16460-1>.

5. Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ : Дакор, 2018. 352 с.

6. Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.

7. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора* : офіційний вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.

8. Загальна декларація прав людини: резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

9. Запобігання незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами в умовах воєнного стану : метод. рекомендації / кол. авт.: О. С. Юнін, С. І. Шевченко, В. В. Шаблистий, В. С. Березняк та ін. Дніпро : ДДУВС, 2023. 128 с.

10. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація : навч. посіб. / кол. авт.; ред. А. Є. Фоменко. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 236 с.

11. Каторкін Р. А. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. *Jurnalul juridic national: teorie si practica: науково-практичний журнал Республіки Молдова*. 2017. № 6 (28). С. 104–107.

12. Каторкін Р. А. Суб'єкт ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 190–196.

13. Каторкін Р. А. Історико-правовий нарис кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу на землях сучасної України в період XVI–XIX століть. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 199–206.

14. Каторкін Р. А. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Шаблистого. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 268 с.

15. Каторкін Р. А. Кримінально-правове забезпечення призову на строкову військову службу, військової служби за призовом осіб офіцерського складу в Україні у XX столітті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 285–292.

16. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

17. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

18. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

19. Протидія торгівлі людьми : посібник для дільничних інспекторів міліції. Київ, 2012. 40 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/7/93271.pdf>.

20. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 5/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

21. Судова статистика. *Судова влада України* : офіційний вебсайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

22. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Київ : Ваіте, 2018. 826 с.

23. Шаблистий В. В. Проблеми кримінально-правої охорони суспільних відносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2010. Випуск 8. С. 122–126.

24. Шаблистий В. В. Реальність як обов'язкова ознака погрози вбивством та особливості її встановлення органами внутрішніх справ. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Спеціальний випуск № 1. С. 29–37.

25. Шаблистий В. В., Александрова А. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 136 с.

26. Шаблистий В. В., Каторкін Р. А. Чи має право на існування в Україні покарання у вигляді смертної кари. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип 20. Ч. 1. Т. 4. С. 92–95.

27. Шаблистий В. В., Якименко Л. Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань : монографія. Дніпро : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 168 с.

28. Шалгунова С. А., Березняк В. С. Проблемні питання правового визначення терміна «екстрадиція». *Науковий вісник Юридичної академії МВС України*. 2005. № 3 (22). С. 384–389.

29. Шевченко С. І. Адміністративно-правове регулювання поліцейської діяльності щодо забезпечення публічного порядку : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. 211 с.

30. Юнін О. С. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 15–21.

31. Юнін О. С. Переваги та недоліки об'єднання співвласників багатоквартирного будинку як однієї з форм управління багатоквартирними будинками. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 31–37.

32. Anisimov, D. O., & Shablistiy, V. V. (2021). Doping as a global problem of the 21st century on account of its illegal influence on the results of official sports competitions. *Wiadomości lekarskie*. Volume lxxiv. Issue 11. Part 2. P. 3092–3097. DOI: <https://doi.org/10.36740/WLek202111239>.

33. Buletsa S., Drozd O., Yunin O., Mohilevskiy L. Medical error: civil and legal aspect. *Georgian medical news*. 2018. № 3 (276). P. 156–161. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23514>.

34. Lukina T., Shevchenko S., Shulga N. et al. State educational policy for ensuring the quality of pedagogy: global trends and Ukrainian experience, *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*. 2021. № 11 (1). P. 38–44.

35. Rufanova V., Shablysty V., Spilnyk S., Sydorenko N., Mozol S. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*. 2022. Volume 11. Issue 53: May. P. 220–226.

36. Shevchenko S., Sidorenko N. E-government and ICT as instruments of corruption prevention bin the context of the global trend of public service transparency. *Public administration aspects* 8.5. 2020. P. 72–81.

37. Sydorova E., Yunin O., Zhuravlov D., Fomenko A., Shevchenko S. Historical prerequisites for the formation of the foundations of the modern humanitarian policy of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 2022. № 11 (58). P. 28–38. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.58.10.3>.

Information about the authors:

Shablysty Volodymyr Viktorovych,

Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Criminal Law Disciplines
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine

Berezniak Vasyl Serhiiiovych,

Doctor of Law, Senior Researcher,
Head of the Department of Criminal Law and Criminology
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine

Katorkin Roman Anatoliiovych,

PhD Law,
Senior Researcher of the Scientific Laboratory
of Sociological and Criminal Law Research
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine